

Bokanmälningar

Leif Lewin:

Ideologi och strategi. Svensk politik under 100 år

Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala har under de senaste åren ägnat mycken forskarmöda åt programmet "Politik som rationellt handlande". Med den mäktiga volymen *"Ideologi och strategi. Svensk politik under 100 år"* (Norstedts 1984, 413 sidor, 164 kr) avslutar nu Professor Skytteanus Leif Lewin detta program på ett sätt som är både respektingivande i sin faktarikedom och stimulerande i sina frågeställningar.

Lewin har två syften med sin bok: Dels att skriva en grundhistorik om de stora stridsfrågorna i svensk politik under det senaste seklet, dels att presentera vad han kallar "den rationalistiska teorin" för politiskt beslutsfattande. Resultatet är ett verk som både ger en levande och faktaspäckad historisk beskrivning och dessutom förmår belysa denna historia i ett delvis nytt ljus.

Många har en mycket simplistisk bild av politiskt beslutsfattande och den politiska historien, nämligen att "majoriteten bestämmer". Såväl i verkligheten som i teorin har vi emellertid efterhand blivit alltmer klara över att så inte är fallet. Mycket sällan har vi entydiga majoritetssituationer; i stället har vi olika minoriteter som försöker manövrera sig i läge att förverkliga så mycket av sina program som möjligt. Politik

har, med Lewins ord, "blivit köpslagan och kompromisser, överraskande utspel och omkastade majoritetsförhållanden, utdragna långbänkar och svettiga presskonferenser, underbara nätter och utsträckta händer. Svenska folket har fått klart för sig att politik inte bara är partiprogram, vallöften, reformförslag — kort sagt: ideologi. Politikerna använder sig också av en *strategi* för att försöka förverkliga sina önskemål".

På det teoretiska planet har vi under det senaste kvartsseket samtidigt fått se Public Choice-skolan blomstra upp i gränslandet mellan nationalekonomi och statsvetenskap. Den i detta sammanhang avgörande utgångspunkten är Arrows omöjlighetsteorem, som demonstrerar att det är omöjligt att aggregera individuella preferensordningar till kollektiva beslut på ett sätt som är både rationellt och demokratiskt. Därigenom uppstår en konfrontation mellan — som en amerikansk forskare uttryckt det — "demokratins teori och den rationalistiska teoribildningen", vilket stundom frustrerat statsvetarna.

Men denna konfrontation är också potentiellt fruktbar. I och med Arrows teorem, kompletterat med modern spelteori, väpnas nämligen forskaren också med medel för att analysera det politiska spelet och manövrerandet. Politiska

partier har sällan egen majoritet för att förverkliga sin preferensordning. Detta gör en politisk strategi — för att undvika nederlag eller för att driva igenom en del av sitt program trots minoritetsställning — nödvändig. Det är detta strategiska handlande som med hjälp av spelteoretisk ansats analyseras i Lewins bok.

Lewins ansats är förklarande, ej normativ. Han avstår från att fälla moraliserande omdömen rörande det etiskt förkastliga i politiskt manövrerande. I stället konstaterar han torrt — och enligt min mening helt korrekt — att strategiska och taktiska bedömningar *alltid* är närvarande i politiken och att det är poängglöst att moralisera över detta:

”Den politiker, som inte ser till att han kommer i en sådan situation att han kan utöva inflytande, blir snabbt förbrukad. Väljarna väntar sig att en politiker inte bara utställer löften utan också infriar några av dem. Att fråga om ideologi eller strategi är det utslagsgivande i politiken är lika meningslöst som att spekulera över om segel eller vind är viktigast för seglaren. Hur mäktigt segel han än hissat, för det inte båten framåt, om det inte finns vind. Hur fint genomtänkt ett ideologiskt program än må vara, båtar det föga i en demokrati, om det inte får stöd av flera”.

För att analysera det taktiska spelet i olika konkreta frågor tar Lewin ett intressant metodologiskt grepp. För att med största möjliga pedagogiska slagkraft framhäva tesen att det finns ett politiskt manöverutrymme, inom vilket aktören kan välja mellan flera alternativ, betraktar han de politiska stridsfrågorna ur ”den potentielle förlorarens perspektiv”; för denne gäller det ju att med sin vilja och manövreringsskicklighet söka ge historien ett annat förlopp än det som tycks hålla på att inträffa. Vad kan man göra, när man håller på att förlora?

Det är den frågeställningen Lewin behandlar, med hjälp av spelteori, i åtta fallstudier ur vår politiska historia:

Tullstriden på 1880-talet, rösträttsstriden, parlamentarismens genombrott, krisuppgörelsen 1932, planhushållningsdebatten, ATP-striden, kärnkraften och löntagarfonderna. Genom greppet att betrakta händelsernas förlopp ur den potentielle förlorarens perspektiv, avviner han dessa vältuggade ämnen nya och fräscha vinklingar och förmår också läsaren att ställa en rad ”kontrafaktiska” frågor och hypoteser.

Rent praktiskt går Lewin till väga så, att han försöker renodla två huvudmotståndare i varje fråga, samt klarlägga deras respektive preferensordning. Därmed kan han för varje fallstudie konstruera en spelmatris, i vilken han försöker poängsätta olika förhandlingsutfall från respektive aktörers utgångspunkter. Detta ger möjlighet att analysera olika strategier för att undvika nederlag, eller minimera kostnaderna i de fall nederlaget ändå blir oundvikligt.

Självklart är metoden och dess konkreta tillämpning inte fri från kritik. Så kan man i några fall diskutera huruvida Lewin verkligen formerat de olika motståndarna riktigt; de olika aktörernas preferensordning går sällan att härleda på ett oomtvistat sätt; och ibland kan man tycka att hela analysens schemat presas på den faktiska händelseutvecklingen på ett alltför brutalt vis. Att gå igenom de olika fallstudierna på detta vis faller emellertid långt utanför ramen för denna anmälan; och hur som helst måste man oförbehållsamt erkänna att Lewin genom denna spelteoretiska ram lyckats belysa såväl det politiska spelet som de faktiska resultaten på ett långt mer trovärdigt sätt än de flesta traditionella politiska historieböcker.

Till detta kommer att Lewin — professor i värtalighet som han är — också skriver en smidig och klar svenska, och att han disponerar sitt material med föredömlig klarhet. Trots att man vet ”hur det gick” är det ändå ytterligt spännande att läsa skildringen av hur Arvid Lindman, Per-Albin Hansson och Tage Erlander skickligt manövrerar sig ur till synes hopplösa underlägen vid rösträttsfrågan, krisuppgörelsen respektive ATP-striden.

Tveklöst kommer Lewins bok att bli ett standardverk om vår politiska historia. Genom sin sammansmältning av god teori och empirisk verklighetsbeskrivning förmår den ge läsaren nya insikter och vidgad förståelse, både för den historiska process som lett fram till

dagens Sverige och för det politiska manövrerande som vid första påseende kan förefalla antingen planlöst eller cyniskt — eller båda delar — men som i själva verket kan vara raka motsatsen.

Klas Eklund